
1652-12. Splitska Društvena Tiskara.

Ovo nekoliko impresijonističkih, naglo, nagonski, perom i olovkom, na klupi i na stolu, iskreno i bez mnogo uvijanja pisanih bilježaka, izdajem bez drugih pretenzija i namjera, nego da našoj nacijonalističkoj omladini, srpskohrvatskoj, hrvatskosrpskoj, zajedno sa slovenačkom, ulijem što veću ljubav za sapslemenšku, slobodnu i slobodnjačku Srbiju, koja je i meni dala najjači impuls za jedino smisleni i pravovaljanu propagandu kulturnog ujedinjenja Srba i Hrvata i koja mi je primjerom svoga postojanja pokazala svu poraznu ništavost nekulturne, jer neslobodne Hrvatske. Sa najboljom namjerom predajem ove siromašne retke Mladohrvatima, najčišćem alemu Ujedinjene Nacijonalističke Omladine, u zalog do bogatijih i plodnijih vremena.

SPLJET, o Božiću 1912.

Beograd, početkom listopada.

Historija ne pamti ovakoga fenomena : od g. 1389. pa do gospodnje 1912. vascijela rasa srpska čezne kroz beskonačnost dugih vijekova osvetu. Kosova, i Kosovo biva osvećeno u jednome ciglome danu. Kroz beskonačnost dugih vijekova vascijela srpska rasa čezne za Starom Srbijom, i Stara Srbija bi osvojena kroz deset dana. I ima skoro deset dana kao da intelektualna Srbija u prijestolnici bez kralja ne vjeruje ni vlastitim ranjenicima u autentičnost te vijesti, a još manje brzovim sa ratišta. Ovo je realizacija sna, što se vuče od kosovske pogibije pa do današnjih dana, i rasplinuće njegovo, čudo je što u ovim toliko rasnim, primitivnim ljudima ne izaziva ludilo veselja. Bez ludila i bez frazerskog patriotizma, koji bi medjutim danas bio opravdan, ovi ljudi naprotiv primaju ranjenike sa jednostavnim, tragičnim, muklim povicima:

— Zdravo junaci! Časno Vam ime

Svuđa, u kavani, u kući, Na ulici jedna
žurba ozbiljnih, neparadnih radnika izaziva u
nezaposlenim ljudima stid i grižnju savijesti,
nacionalne.

— Primito me, pošaljite me u komite . . .
mene je stid . . . ja ču inače da se ubijem , . . 'oču,
majke mi! . . . — reće pred tajnikom „Narodne
Obrane“ jedan radnik, i kad ga nemogoše da
prime, ubođe se nožem u prsa pred svima
prisutnim . . . Odvedoše ga u bolnicu i tamo se još
uvijek liječi. Savjest je u srpskome narodu nada
sve jaka, i sama svijest takvog Srbijanca može da
djeluje jace od tisuću kupljenik bajuneta.
Kosovska pogibija nije samo historija i Kosovska
željkovana i opjevana osveta nije samo riječ.
vidjesmo svi, predovom mahnitom hrabrošću
spskoga naroda,, što dade krv u bescjenje za
nacionalnu čast, ponos i dužnost nacionalnoga
oslobodjenja, dok se kod nas lije tinta i kupe pare.

Zapljenjeno.

Zaplijenjeno

Z a p l i j e n j e n o.

Živući u centru Srbije, koja ratuje sjetih se one Italije koja ratovaše. Beograd je grad, koji teško dosiže 100.000 stanovnika (danas broji za 30.000 manje) i kao centar Srbije koja ratuje tek nešto oko mjesec dana, on bi morao da bude stjecištem i žarištem sviju senzacija sa ratišta. Beograd to nije nikako. Dok se Italija ne mogaše da ponosi sa izvanrednim pobjedama kao što su srbijanske kod Kumanova, i dok nemaše nakon šest vijekova osvećenog Kosova i nakon šest vijekova osvojene Stare Srbije sa prijestoljnicom slavnog i silnog Dušana, ona je svejedno i poslije petmesečnog ratovanja u Tripolitaniji klicovala u svim svojim centrima od najjužnijeg Napulja do Marinettijevog najsjevernijeg Milana, što kunkuriraše kinematografskim poduzetnicima i patriotskoj lakomislenoj buržoaziji, Bologne, Firenze, Torina, Venezie, Palerma, Padove, Livorna Koliko Beograda imaše Italija i svejedno ona je svoj entuzijazam dospjela da prenese bašmedju istomislene, i ako malobrojne slojeve Istre i Dalmacije! Beograd je jedini velegrad u maloj Srbiji, i Beograd ne galami.

Beograd je jedini centar u Maloj Srbiji i Beograd ne pjeva. Srpske su pobjede kud i kamo veličanstvenije u tragičnoj, samozatajnoj, izdržljivoj borbi i pogibiji džinova, i Beograd ne klikuje sedmica, kliknuvši tek jednom jedinom manifestacijom na kojoj bijaše do 10.000 ljudi. Srpska je borba nacionalnija, ergo i humanija, i Beograd se ne šegaci. Srpska osvajanja imaju karaktera najpravednije, najbožanskih i najsvetije osvete, i Beograd se ne ponosi, Beograd se ne isprsuje, Beograd se ne libi. Srbija dakle nije Italija, i Beograd, jedini Beograd dakle nije ni ono što je sam Rim pored Milana, pored Firenze, pored Bologne, pored Torina, Venecie, Palerma i Padove, jer svi ovi gradovi zasebno bijahu većim stjecištem senzacija za vrijeme pacifiranja Tripolitanije, nego li je danas jedini i samotni centar Srbije, Beograd.

Beograd je danas sa Srbijom ozbiljan, kao zimski dažd, kao Božić, kao sprovod. Italija za rata bijaše vesela kao ples kuharica, kao seljačko svadbeno tancanje, kao narušena harmonika sa nakresanim svi

račem. Italija pjevaše sa Rimom, tancaše sa Palermom, plesaše sa Venecijom, sviraše sa Bolognom, vikaše sa Milanom i manifestiraše sa Napuljom. Srbija, koja ima za drugi centar Niš, učini ga sada — vojnim taborom, a sedmicu dana nakon zauzeća Skoplja, u toj starodrevnoj prijestolnici cara Dušana, saziva — skupštinu i nakrvlju pročišćenom Kosovu drži — parastos. Led ozbiljnosti, kamen prisutnosti duha srbijanske najviše i najkompetentnije politike pokaza Nikola Pašić, ministar, vele, sa ne baš zamjernom kulturom, francuske novine, a po tom i austrijske natucaju nešto o stvorenom Balkanskom Savezu, i eto austro-ugarskog poslanika Ugrona Pašiću na razgovor.

— Tako i tako ... — tumači Ugron Pašiću.

Z a p l i j e n j e n o.

Z a p l i j e n j e n o.

Prvi dan djelovaše Beograd na mene kao hladni tuš. Pojmljivo je: kao mnogii ja sam sklon mašti. Moja je mašta predstavljala Beograd onim što bi imao da bude Berlin, London, Paris, Beč i što bijahu za rata svi talijanski gradovi, i ako nijesam poradi toga dolazio ovamo. Nadjoh međutim u njemu manje života za rata, nego prekolani za mira. Terazije sa mirno nagomilanim kamenjem, alatima, zemljom, daskama, gvožđjem, opekama daju sliku koju moguće da pruži Paris za Komune. Puste ulice sa strane prama Savi i Dunava sa blatnom razrovanom kaldrmom i niskim, sivim kućama djeluju sumorno kao zabitna od svijeta odbijena palanka sa znakovima turskog davnog nastavanja. Ljudi obični sa običnim gestama, u običnim odijelima, za običnim poslovima (osim bezbržne šetnje). Univerza zatvorena, a četiri gimnazije postadoše bolnice. Žena ima malo, i one koja su na ulici, idu za poslom, noseći na rame-

ia

nu znak „*Crvenoga Križa*“. Pričaše *mi* kasnije jedan grabancijaš; neka gospodjica sa ozbiljnošću najozbiljnijeg kirurga moraše da ranjeniku veže jeduo mjesto pri čijem bi se spomenu naša djevojka onesvjestila od stida. Srce, to srbijansko srce, koje ja nemam, i za kojim ja *čeznem*, mora da je u ovim časovima grubo i tvrdo kao seljačko, gornjacko sukno. Vidjeh komite na kolodvoru što polaze na ratište, ali ne vidjeh žene, koje ispraćaju, a još manje kaje plaču. Vidjeh pozorište, ali ne vidjeh prestave. Vidjeh orfeume, ali ne vidjeh plesačice. Vidjeh kod Cvijanovića drugo izdanje druge Skerlićeve knjige „Knjige i pisci“, ali ne mogoh da je kupim.

Ne prodaju se nove knjige.

Prvi znanac, što ga sretoh bijaše Sima Pandurović, „elegantni Sima“, profesor četvrte beogradske gimnazije, i, pored Rakića i Dučića, najbolji pjesnik na republikanskome Parnasu naše drage i sretne Srbije, i, vjerojatno jedan od najboljih pjesnika na našem polunesretnom

Slovenskom Jugu. Ovaj pjesnik sa dušom bijele, bijele tuberoze, nosi bolest savremenosti sa svima grozotama njenih ponora. Svojom lirikom „Posmrtnе počasti“, on se je 1908., predstavio kao „dete dvadesetoga stoljeća“, sablažnjujući sablasnim idejama jednog modernog delinkventa i degenerika banalnu, palanačku publiku Beograda, i nagnavši srpskoga Bjelinskoga, Jovana Skerlića, te mu stihove nazva „zarazom“. Ovaj pjesnik bezprimjerne slatke društvenosti iskrenog i toplog dobričine, imaše crnije naočare od svih pravih i lažnih bodlerovaca „Pozorišne Kavane“ i „Parisa“, i u svojoj duši sadržavaše zgrudanu svu užasnu crvljivu mizeriju mlake, mutne i mrtve nepokretljivosti svoje najbliže

sredine. On se nije rodio za vedru radost života i njegov riječnik bijaše riječnik jednog Turgenjevljevevog suvišnog čovjeka. Ništa mu ne bijaše draže od ranjive, krvave dresure duše i ništa mu ne bijaše svetije od života što tone u blatu. Od boje jesenjeg sutona nemaše ljepše, i ni jedan zvuk ne bijaše mu zamamniji od žalosti posmrtnoga zvona. Bijaše našao jednu novu želju, što je i u perveziji abnormalnih vrlo rijetka želju da sidje s uma u sveti, svijetli božji dan ... Ljubeći previše svoje bolove, nije mario za tudje radosti. Nije mario za drugi svijet no svijet očajne bezumnosti; nije mario za drugi san no opium sulude mašte; nije mario za drugi šum no šum sveloga lišća po grobovima starih snova ... Bijaše ta knjiga žalosti bez dna. I nije ta sumorna povorka blijedih i bolesnih stihova svršila „Posmrtnim Počastima“: ona je nevoljna i jadna, produžila svoj Križni put u „Danima i noćima“:

Osećam da se neka kora Na srcu mome
tvrdо hvata Da se uvlači tromost spora,
Tužna ko dani kiše, blata; Da sam već
danас miran i ja, Da meni dugi odmor
prija, Da sunce danas drukče sija, I da se
bliži starost skora.

Susrevši dakle ovog i ovakovog Pandurovića, nijesam dvojio da on rado ostaje u Beogradu, no na moje veliko uprepašćenje nakon nekolikoizmjerenih riječi, posve vedra lica pruži mi nekakvu sivu artiju kojom ga vojna uprava

zove u Skoplje.

Pandurović i rat!

Nije mi išlo u glavu.

— Danas nije vrijeme maštanja, i danas je jedini pravi artizam na ratištu u vojevanju prsa oprsa, gospodine moj ...

Beče, nasmija se i nastavi:

— Pa danas, nakon prevaljenih šest stotina godina pjevanja, vrijedi samo ona pjesma, koja je moćna da kao marseljeza sravni sa zemljom barem tri prve linije neprijateljske čete ...

Žurilo mu se. Ispratih ga komad puta, zatim ga pozdravih ostavši na mjestu.

Odmicao je sporo sa svojim velikim skladnim tijelom, i što je bioudaljeniji, meni bijaše sve jasnije da se ono njegovo srce bijele tuberoze pretočilo u crnu, crnu grudu rodjene zemlje. U njemu, kroz krv, kroz žile, dahnula je evo u ovom velikom času općenarodne provale teška zemlja davnih Kosovskih junaka, Majke Jugovića i Crnoga Gjorgja, te u gnjevu boga osvetnika sa puškom u ruci, pri narodnim skupštinama, oduzimaše suparnicima riječ. Od pristaše artificijelnoga, presičenoga, spleenskoga Zapada, postade poklonik zdravome, junačkome Rodu, i ode olimpijskim smijehom na Kosovo ravno ..

Oj, davori, davori!

Pandurović u Beogradu nije osamljen. Pandurovića u Beogradu ima mnogo, vrlo mnogo. Ne gledajući pjesnika od višeg i modernijeg karaktera, a da ne posmatram kritički pomoću moderne socijologije onu sredinu u kojoj on živi i u kojoj se kreće, u Panduroviću vidim komad raprezentacije beogradskog jučeranjeg idealnijeg društva, te se utapaše u truleži:

U odvratnosti spram sitneža ljudi, Sitneži rada, ništavosti svega, Života koji za komadom bludi!

O, kako guši, ko nesnosna stega Taj život gde se laže, puzi, plaši Svačega što je svetlijе i jače.

O, kako trunu bedni dani naši. U opštoj vlazi što i mene take. Pri posrtanju napora i volje . . .

pjevaše juče u „Današnjici“ ovaj novi ratnik, doživši još 1909. posvećene pjesme sedmoškolca Stevan R. Martića iz Valjeva, te u

„Resignaciji“ pjevaše evo tako, da bi, da je 1909. godina slučajno 1912., i to u ovome za Srbe najsretnijem mjesecu što ih sve godine imahu i što će ih imati, bio bez velike sumnje linčovan od ratoborne mase naroda:

Za rod me moj ne veže nikakva veza jača,
Za zemlju ovu grešnu, podlosti, bluda i
plaća —
Nikakva jača rekoh!

Dalje: Dis (Vladislav Petković), potenciraniji je i od učitelja (Pandurovića) i od djaka (Martića) u jednoj do očajanja umornoj, teškoj, tužnoj, bolesnoj, nepojamno nirvaničnoj, bezživotnoj, od mlakosti, bezvoljnosti i bezenergičnosti posve truloj litaniji najdesperatnije vajkajućih stihova, te mogahu da budu svačiji samo ne jednoga srbijanskoga nacionalnoga optimiste, i koji mogahu da budu spjevani za sve Nacije samo ne srbijansku, koju preko šeststo godina čekaše dužnost oslobodjenja i vaskrsenja Stare Srbije sa porazno teškim, pečalnim mementom neosvećenoga Kosova. I taj Pandurović i taj Dis prestavlju jednu generaciju i sredinu desperatera i nacionalnih i humanih kroz više godina iskrenije i kao nacionaliste od svoje nadripatriotske sredine i kao humamste od čitavih legija beogradskih filantropa. Bijahu savremeni. Bijahu duše. Bijahu ljudi. Dobri. Čestiti. Pošteni. Nesnosna sredina ubijala je i Pandurovića i Petkovića, i obojica su patili od suviška idejala, nacionalnih i humanih.

Njihov svijet bijaše zajednički svijet imaginacije, pa što realni svijet i život (beogradski naročito) bijaše suroviji, tvrdiji i grublji i njihove imaginacije bijahu plamenije, mahnitije i ludje. Ne vjerovahu u Oslobođenje jer vidjahu tek vikače. Ne vjerovahu u Čovječanstvo, jer vidjevahu tek maske. Bijaše to pesimizam pjesnika sa previše srca, te gledahu optimiste sa pre malo srca. Bijaše to cinizam pjesnika načinjenih od Dobrote te gledahu dobre ljude načinjene od Zlobe. U svojoj nenacionalnosti i u svojoj nehumanosti bijahu dakle iskreni.

Ali tada, kada je došao ovaj veliki, uzvišeni, sveti, sveti čas kucanja srdaca sviju Srba za jedno Opće, Zajedničko i Najveće, Najuzvišenije, Najsvetije, kada su zli ljudi postali dobri, kada su mala srca postala velika, kada je prestao „život koji za komadom bludi i gdje se laže, puzi i plaši“, kada se čežnja generacije Sime Pandurovića, izražena u dalnjim stihovima „Današnjice“:

0, kad bi došo taj dan kom se nada Naraštaj
ovaj, opšti uzdah mnenja: Veliki dan taj
velikoga pada!
ovih dana ispunila—jeknuvši, tresnuvši, pras-
nuvši gromom svemoćnog unutarnjeg glasa
cijele srpske, nacionalne, plemenske, rasne
Duše, što je više odšest vijekova čutala nijema,

zdena, kamena: Osvetimo Kosovo! Osvetimo Kosovo! Osvetimo Kosovo! — eto „cinika“, „pesimiste“ i „desperatera“ Pandurovića gdje olimpijskim smiješkom i zdravljem topčiderskog stoljetnog hrasta ide na Kosovo ravno i eto, dalje, „cinika“, „pesi- miste“ i „desperatera“ Vladislava Petkovića, gdje mi se u „Moskvi“ grozničavih, caklenih, bolesnih i kao paklina crnih očiju, sa bolesnim, slomljениm, nervoznim gestama svojih mršavih ruku i još mršavijih prstiju, sa suzama u grlu jada na nebo, na boga (srpskoga), na prošla lumpanja i neprobdivene noći, te ga uništiše, slomiše, skrhaše:

— Slab sam ja . . . slab sam ja . . . Eh, što dade bog te dočekah i osvećeno Kosovo! A što i ja ne doprinesoh ništa boli evo ovdje, boli do suza, do ridanja bez kraja ... I sunce je sada ljepše i zvijezde su sada sjajnije, a meni je teže no ikada, vjerujte ... Teško je ovako ostati uz ženu, ostati ko i žena . . . Moj mi život ne izgledaše nikada žalosniji i suvišniji. Evo mi pjesnici što možemo . . , mi. . . Bolesni smo, rastrovani, ostarjeli prije vremena ... Sanjamo, i od sanja razmekšani tonemo u neradu, i pored naših pjesama mogaše Kosovo da čeka još šest sto vijekova! Žalosnoješto to vidim tek danas, prekasno ... Ali vi,

vi mladji ----- eh, gdje mi mladost osta!

I glas i izražaj lica ličio mi na Matoševa teška „jamranja“ i ne mogoh da ga dalje slušam; ne mogoh da slušam ovu gorku ispovijed jednog preporodjenog Srbijanca, jednog preporodjenog humaniste, te u „Razumljenoj pjesmi“ pjevaše smrt sebi, udu Nacije i Čovječanstva:

Ne marim inače za život i brige Naroda i ljudi,
za principe razne, bacane od uvek u jedne
taljige, što ih konji vuku i sve glave prazne.

Volim oblak, cveće, kad cveta i vene Al'
nikako ljude, što ropću i pište: Što drugoga boli
ne boli i mene;

Mene tudji jadi ni malo ne tište.

Sretne li Nacije te imaše Kosovo koje evo
ozdravlja bolesnike, postidjuje mlake, uskrسava
mrtve, preporadja, obnavlja, oživljuje. Cvijet
crven, lijep punačak i mlad niče u dušama
srbijanskih sa vremenika i miris njegov opaja kao
Vjera i ne će proći mnogo opojit će, svladat će
cijeli narod hrvatsko-srpski, i kao nikada osjećam
se najsretnijim te živim u ovo doba kada se zna da
nam je Kosovo jednako sramoti i na dici.

Možda kao nigdje u Evropi, u Srbiji vlada jedna luda demokracija, koja od krvi što ključa stvara krv što se puši kao mlado vino. Ništa skoro nije u Beogradu neobično kao ni polemika izmedju djaka i profesora. „Crvenjaci“* brojniji su od naših konzervativaca, i djevojka je tamo emancipovanija od naše već time što voli „Sanjina“, uči ruski i nosi muški klobuk. (Kad je izašao srpski prjjevod „Sanjina“ osnovao se nekakav tajni klub slobodne Ijubavi, gdje su djevojčice od sedamnaest godina u noćnim bakanalijama gubile nevinost lako kao partiju taroka, i kad se klub otkrio. „Novo Vreme“ čitav mjesec dana, iznasaše u pohlepi za marijašima (petparcimaj najsenzacijonalnija otkrića. U Beogradu još danas izlazi „Straža“ anarkiste Krste Cicvarića sa podlistkom „Gospodja bludnica“ (roman iz beogradskog života). Sloboda štampe je u Srbiji neograničena, pa zato je žurnalistika je u Beogradu razvijena do vašarske utrke i cirkuskog furora. U Beogradu

* Socijalisti ili arnahisti.

ima više knjižara i antikvarnica no kod nas u cijeloj Hrvatskoj dnevnika. Pored kritičara Jovana Skerlića, Bogdana Popovića, Pavla Popovića, Dimitrije Mitrinovića, Branka Lazarevića i nekih drugih, srpska je književnost, a lirika naročito, relativno besprimjerno, čudno bujna, živa i razgranata. Kao u zapadnim trgovačkim velegradovima, i tamo postoje knjižare, što putuju po kavanama i krčmama, gdje se knjige dobivaju ispod prave cijene. Djačka su udruženja većinom van paske profesora, pa su u Beogradu srednjoškolci javno agilniji i bučniji od naših akademičara. Na Kalemegdanu sa studenteskama zapijaju čitava popodneva u beskonačnim debatama, koje se dalje do sutra nastavljuju Knez Mihajlovom ulicom za večernje šetnje. Trhonoše i kelneri ponašaju se naprama gospodi kao naprama trhonošama i kelnerima ... Bezobrazluk je u Beogradu kod srednjeg pučanstva iz samosvijesti razvijen veoir.a, i dobri srednji pučani držani su — bedacima. Još lani vidjeh u jednoj krčmi dva seljaka u galami oko topuza Kraljevića Marka: ne mogahu se složiti oko njegove težine . . . Nije laž velim Vam. I vidjeh jednu staru gospodju gdje plakaše čitajući neke Vukove pjesme. Lumpanja su u Beogradu osamljenička i očajnika, nesretnička, a nijesu usidjelička kao u Zagrebu. Malih krčmica, gdje se kasno noću peku čevapčići i ražnjići, i gdje plače, stenje, rida mantien, vruć cilik gusala do u cik zore rane, ima u Beogradu i previše. Srbijanac

kad voli, voli strasno i kad mrzi, mrzi strasno. On je načinjen sav od strasti, i robijašima je Srbija relativno prekrkata. I ti su zločinci često u suknjama; to su zaboravljene, ostavljene, prevarene žene, kojima i narod i pravda plješće. Malo Srbijanaca zna za „zlatnu sredinu“ i obično iz ekstrema prelaze u ekstrem. U Beogradu ima još par džamija koje kao fatum stoje, bilježeći tragove starog, prastarog varvarstva turske vladavine, i pošto Srbijanci nebrojeno puta više, jače i bolje crpe kulturu Zapada, od nas, dogadja se često da se ta dva ekstrema grdno krve. Silna rasna primitivnost i silna rasna vrsnoća za akcepciju svega modernoga, goni ih u mahniti vrtlog vehemencije rada, mišljenja, ideja, konstruisanja, stvaranja, pretakanja. Evo mi koji smo bliži Zapađu od Srbijanaca, što su bliži Orijentu, tujipak nemamo kritičara, koji bi dostoјno stajao uz bok Jovanu Skerliću ili socijologa, koji bi dostoјno stajao uz bok Slobodanu Jovanoviću ili geografa i historičara, koji bi dostoјno stajao uz bok Jovanu Cvijiću, ni stiliste, ni estete koji bi dostoјno stajali uz bok modernistima kao što su Bogdan Popović, Dimitrije Mitrinović i Jovan Dučić; mi nemamo tako modernih europejskih pjesnika kao što su Dučić, Rakić, Pandurović, Stefanović, Mitrinović, mi nemamo takvih publicista kao što su Krsta Cicvarić i Dušan Popović nazvani „mali Duško“; posve smo bez tako genijalnih jugoslavenskih revolucionarnih koncepcija od

ljudi kao što je Milan Pribičević; talenat svih naših pripovjedača nije za natjecanje sa talentom Bore Stankovića, i dok mi međutim imamo anacijonalnost našega amoralnog klerikalizma, što je natakao na barjak zvučnost praznih ovih riječi: „Za krst časni i slobodu zlatnu“, vojujući vječito za se i Vatikan, a najmanje za nacionalnu slobodu, dotle savremeni Srbijanci imaju nepro cijenjivoga Jeromonaha Velimirovića i njegove klasične božanske, proročanske propovijedi o nacionalnome optimizmu, o iskvarenosti srpske mladeži, o srpskoj rasi, o oslobođenju i vaskrsenu srpskoga naroda, o narodnom vjerovanju u život, u vedrinu, u Dobro, u Lijepo, u Svetu. Sve ove premoći nad nama, dala je Srbiji čistota njene snažne, kremenite, strasne rase, što živi u jednoj bezgraničnoj slobodi, individualnoj i kolektivnoj. I posljednji Srbijanac je grandoman, pa što zato: znači da to može biti. On kad govori ne govori „ja“ nego „ti“ i želi da njegova vrijedi kao prva i posljedna. Kralja Petra masa intimno zove „čika Perom“, „našim dragim čika Perom“ kao da ručaju zajedno.

I to je Srbiji dala demokracija.

Demokracija, luda i najveća demokracija, dala joj je narod koji zna da živi i zašto živi. Dala joj je državu, monarhiju, koja je modernija, slobodnija i republikanskija od Švicarske, odakle ruski revolucioneri emigranti bježe sve više u Englesku i od Francuske, gdje vidjesmo bivšeg socijalnoga demokrata Brianda kako je iste radnike

izbornike dao javno puškarati. Država je dala srpskome narodu možda podpunu slobodu † etničkog i psihičkog izražaja, davši slobodu nacionalnom, rasnom društvu bez kojega je nacionalna, rasna kultura samo prazna riječ (kao u praznoj Hrvatskoj). Monarhizam je Srbije dakle u potpunom smislu nacionalistički, pa demokracija koja tamo vlada, nije na štetu razvijku i blagostanju naroda. Kralj Petar nije Sila, nije ni Ručno Pismo, ni Bajuneta, on je Suverena Volja Naroda. U hercegovačkom ustanku sudjeluje kao ustaša, u progonstvu, u Ženevi, druguje sa glavešinom germanске socijalne demokracije A. Bebelom, u Parizu kao knežević prevadja Stuart Millovu knjigu „0 Slobodi“ i iz ruku majske urotnika, nakon pada dinastije Obrenovića, prima krvavo prijestolje ...

Z a p l i j e n j e n o.

Ako takva nacionalistička država neprispodobivom demokratskom vladavinom moguće da stvori — a učinila je i previše! — destruktivnosti u moralnom, kulturnom i

† U Beogradu su do danas izlazila tri anarhistička i sindikalistička lista: „Volja“, „Radni Narod“ i „Komuna“ pored sile manjih i većih brošura.

socijalnom životu Srbijanaca i Beogradjana naročito, sa svim tim. ona je učinila jedno što se ne može dovoljno nahvaliti i istaći: dala je neobuzdanoga maha svima strastima, nagnućima i sklonostima svih narodnih masa iz svih slojeva i svih staleža, ali nacionalistička kakva jest, ona je u prvome redu čitavom narođu usadila nacionalnu rasnu svijest do najnevjerljivijih visina, pa takvu rasu ne trebaše ni moliti, ni siliti, ni goniti u rat. Ona je srnula i sama

mahnito, otvoreno, i deset dana prije rata ta je masa pitala samo kad će biti rat, ne sumnjajući hoće li ga uopće biti. Ona je tražila rat, a nije ga u svoje dinastičke i kapitalističke[‡] namjere proglašio „njen dragi čika Pera“. Kraljeva proklamacija rata bijaše samo forma; rat bijaše proglašen udušama naroda davno prije oficijelne proklamacije. I samo takav rat mogaoće biti narodni rat, nacionalistički rat, humanistički rat. I sve to leži u ludoj demokratskoj vladavini Srbije, koja u miru stvara destruktivnosti, ali kada svima Srbijancima postaje jedna nacionalistička nužda koncentracije, koordinacije i kooperacije svih snaga narodnih, ne treba da ju nitko ističe, nju se naslućuje i osjeća, pa kompaktnost solidariteta kod takve Nacije nije samo jedinstvena: ona je evo čudna, nevjerljiva, Nezamišljena. I uvjeren sam, kada taj njihov „čika Pera“ ne bi bio proglašen rat, da bi ga isti narod

[‡] Pisano prije prodiranja Srbije na more.

silom lišio prijestolja onako svečano kako mu ga je svečano i ponudio. Isti socijalisti, najveći internacionalisti i antimilitaristi, organizovani sjajno, sa germanskim sistemom raspoloživom masom od 10.000 naroda, bijahu nemoćni i jadni, da se bune protiv rata. Kada sam na Terazijama sreo bivšega druga kod saradnje u „Borbi“ mladoga publicista Životu Milojkovića, upitah ga

— Zar ste i danas antimilitarista?

— Ne — reće mi sa smiješkom — danas su antimilitaristička moja slaba prsa.

— A što je sa g. Tucovićem§? — Upitah ga dalje.

— Reaktiviran je kao oficir i vele, siječe upravo majstorski — odgovorio je smješkajući se dalje.

§ Dimitrije Tucović je predsjednik Partije i
urednik soc. revije „Boščal“

Najzad ovaj rat i ne bijaše rat, kako se on obično zamišlja, već revolucija stvorena kompaktno „odozgo“ i „odozdo“, pošto su vladini interesi identični sa narodnimi pošto je u vradi koncentrisana sva energija, sva snaga, sva silina, sav bijes i sva revolta naroda, pa revolucionarni proletarijat Srbije moraše da uvidi smisao ovoga rata ne samo po svome rasnome nagonu, nego i po svojoj disciplinovanoj svijesti duše i mozga, pa ma koliko taj bio — horribile dictu — internacionalistički. Ta kako bi mogao da taj srbijanski proletarijat sačustvuje sa eksploratsanim narodom Španije, Italije, Francuske, Rusije, Kine, Konga, kad ne bi imao osjećaja za svoje vlastite bolove, za grdne šestoljetne bolove istoimenoga i istokrvnoga naroda Stare Srbije ?! Najzad, koliko nam je znano, socijalizam se drži utjelovljenjem kulture, dok Kultura nema posla sa Turcima, ma koliko oni inače svojim reformama htjeli da joj kumuju.

I ovaj rat dokazuje svoju neobičnost
Pored

poslanikastupa postolar i pored ministarskog sina
opančani seljak.

Najviša dakle aristokracija prestade da to bude u nacionalnu korist, pretočivsi se kao najniži slojevi u brojeve, u obične brojeve. Iako brojevi, kao obični brojevi tretirani su u ratno doba svi, od najvišeg do najnižeg, svi kao brojevi, kao obični brojevi. Od možda najvećih megalomana postadoše ovi divni ljudi obični smrtnici, bez stare vrijednosti svoga visokoga društvenoga položaja, izloženi kuršumu, bajuneti i bombama kao svaki drugi obični nepismeni, znojavi, neotesani, nekultivisani kočijaš. Tuce oficira iskače iz vojske pred Kumanovom da gine, da gine Indo, na mah u mahu, ulijevši u vojsku more i moru divlje, stihiskske hrabrosti, dokumentujući tim cinom svoju golemu, ljiljansku ljubav za ovaj napačeni narod i realizajući opće srbijansku specifičku hiperdemokratsku teoriju. O jednakopravnosti pred smrću i pred životom. Njina smrt povratila je živote hiljadama i u hiljadama srca bez okova ostat će ta herojska smrt neizbrisiva kao stara prošla uspomena na Kosovsku sramotu. Ta je smrt značila život i život je tražio tu smrt, pa ovim činom srbijanska je inteligencija pored inoga pokazala i jednu. visoku premoć duha nad tragedijom života i komedijom smrti.

Najrastrovanija, najpokvarenija i najdestrukcivnija inteligencija i poluinteligencija Beograda, dala je u ovoj borbi najveće,

najizdržljivije i najsamozatajnjije revolucionere, i ovim više nego čudnim činom, ona je snimila sa sebe žig društvene sramote, i vodenost i sladunjavost tolikih nadajućih i plačućih bugarija pismenoga Beograda, spasti će sada ad minimum, a beogradski žurnali imat će sve manje povoda, da, kao pok. „Novo Vreme“, pišu:

— U najvišim našim društvenim klasama veže stil kesaroša i moral razbojnika...

Kosovka .

Sjeni Vladete Kovačevića.

Osvećeno krvlju sinu Groblje davno, Prah
kostiju svetih propoja iz trave, Sjajan krstaš
sleti na Kosovo ravno

Sjajan krstaš oro, s Dunava i Save, Na staro
gnijezdo spusti se i pade . . .
Sestre Crni veo skinimo sa glave

Sve, kd tice kobne, raspršajmo jade, Neka
nam'se duša u svilu obuče —:
Sto Kosovo uze, Kosovo nam dade! . . .

Ne slušajmo više verige ni ključe — Jutros, na
vratima mučenika svije', Svojom zlatnom halkom
zlatna zora tuče ...

Pogledajte! Svuda izvor blaga lije!
S grozdovima slatkim, sa stabala zdravi, Podviga i
Djela kakvih bilo nije,

Na poljima mila Žetva nam se javi! . . . O slušajte
kako zvuci zvona brode S Prizrena i Skoplja, s
Đečana i plavi'

Jezera i bistre Strume i Lab-vođe! . . .
Po Srbiji Staroj snova Gospod stupa
I velike, pune, klasove slobode

Prelijeva zlatom iz dubokih kupa . . .
Na molitvu hajdmo! . . . Sva kandila gore,
Podignuti Oltar u sjaju se kupa

I trepetnom pjesmom kubeta se hore ... - Hajd'mo
. . Ogrijmo se! .. Pobjedno i slavuo Izbilo je sunce
iza naše gore!

Osvećeno krvlju sinu Groblje davno —: Snova
alaj-barjak vije se i zari! Pogledajte! Eno, niz
Kosovo ravno,

Vaskrsnuli jezde oklopnici stari! . . .

Mostar.

Aleksa Šantić.

Op. ur. — Praznimi i bjelinu, zaplijenjenih stranica
ispunjavamo ovom krasnom pjesmom jed- noga od prvih
srpskih nacionalnih pjesnika. Pjesma je izšla u
posljednjem ovogodišnjem broju najuglednijeg
jugoslavenskog časopisa „Srpski Književni Glasnik”.

Koračasmo po širokoj, blatnoj neravnoj kraldrmi Žirovnoga Venca. Moj je pratilac htio da odgovori, ali ga nešto sapelo, skamenilo.

Nedaleko od nas išli su vojnici, povij jke i ranjenici.

Šutili smo.

Beograd, što više traje rat, i što dalje prodire vojska, poprima sa kućama, kavanama, gostonama, hotelima, tramvajima, kočijama, ljudima, ženama, djecom, starcima, sa svim živim i mrtvim stvarima, sa svim svojim i ovako bujnim, raspojasanim životom ulica, u najživlje podne, jedan čudno, teško tiho i veselo resigniran izražaj spokojne, svete, zaslužene radosti. Sunce, plavo nebo, ptice, mutni Dunav i Sava, kraldrma, Čaršija i sokaci sa dućanima, galamom, razgovorima, smijehom i pjesmom, sve to ima jednu novn dušu, duboku dušu, koja nije obična da bi od radosti poskočila i zaplesala cikćući, već čuti, čuti, čuti. Sve ovdje osjeća radost nad izvojevanim pobjadama i sve je ovdje u toj radosti nekako svečano, tiho, mirno i bijelo kao gospodja nedjelja. Sve čuti. Sve čuti. I sve ovdje govori nekako od sebe i za sebe duboko, dostojanstveno, tiho i polagano kao bijela staračka brada i sijede

vlasi zaslužnoga muža: „To smo mi prije znali.
Tako je trebalo biti. Tako je moralo biti“. A nešto
iz zraka, — bog bi znao odakle —

*iz zemlje, iz krovova, iz zidova šapće u otajstvu
nečeg fatalnog iste riječi istim spo- kojno
izmučenim i svejeđno radosnim glasom.*

*Nigdje oca koji bi žalio sina i nigdje sina
koji bi žalio oca; nigdje majke koja bi žalila jedinca
i nigdje jedinca koji bi žalio majke; nigdje žene
koja bi žalila muža i nigdje muža, koji bi žalio
ženu; nigdje djevojke koja bi žalila dragoga i
nigdje momka koji bi žalio dragu; nigdje sestre,
koja bi žalila brata i nigdje brata koji bi žalio sestru.
Sve zna da je došao dan, kroz stoljeća, kroz
generacije i generacije teško iščekivani veliki dan
Odmazde i sve zna, sve zna, osjeća, uvidja i bez
reklame i bez proglaša, bez apela, zaklinjanja da taj
dan traži živote, najbolje, najsnažnije živote, tisuću
i tisuću života, hiljadu dinara, stotine i stotine
hiljada dinara, milijone, milijarde, Kralja, Vojsku,
Narod, Srbiju, slobodnu Srbiju!*

Redakcije revolucionarnih listova „Pijemonta“, „Slovenskog Juga“ i „Preporoda“ se zatvaraju i listovi ne izlaze: skoro svi saradnici skupa sa urednicima odoše u rat, u komite, da riječi pretvore u djela, da oslobadjaju braću, o kojoj su najplamenije pisali, da umiru, da ginu za braću kao osvetnici i muževi, kao heroji i bogovi. Dr. Jovan Skerlić, stup najgolemiji i najsnažniji stup političke, socijalne, kulturne i literarne Srbije, pisac tolikih i tolikih rasprava i studija od historijske, neprolazne vrijednosti, profesor beogradskoga univerziteta sa doktorskom dizertacijom, položenom na Sorboni u Parizu,

urednik „Srpskog Književnog Glasnika“, jednoga od najboljih jugoslavenskih mjesecačnika i narodni zastupnik, svom silom, usprkos tolikih zabrana sa sviju strana želi, svakako želi u rat, na Kosovo; neki ministar izgubi sina u ratu i ispraćaše na groblje tog jedinca sa najplemenitijom radošću presretna oca, držeći mu govor kod ukapanja, kakav najmanje spada medju tužaljke, i koji može da uskrisi mrtvaca težinom osvetničkih izraza i riječi, a kad se jednog dana prosu lažni glas po Beogradu, da je na Mrdarima kao komita junački poginuo mladi, vrlo marljivi i inteligentno pismeni literarni kritičar Branko Lazarević**, nikoga, ama nikoga od njegovih znanaca, vjerujte, ne vidjeh da ga žali i za njim tuži. Svi, naprotiv, bijahu ushićeni, ponosni i radosni od te vijesti.

Bože moj, pa jesmo li mi dostojni da budemo sаплеменици Srba?

** Beogradska knjižara Gece Kona izdade mu, do sada dvije omašnije knjige studija i impresija: „Impresije iz književnosti“ i „Pozorišni život“.

U „Moskvi“ dolaze Vam do stola neki dobri Ijudi, stišću Vam ruku, pogledavaju Vas iskreno u oči i zašaptavaju Vam onako iz tijana kao da znaju da će Vas to radovati.

— Što Vam se čini — a? — što Vam se čini. . . Nečuveno!. .. Nevjerojatno! ... Nadnaravno!...

I odlaze od stola do stola, pozdravljujući znane i neznane, stišću ruke, smijuckaju se potmulo, ponavlјaju iste riječi istom čudnom radošću i gube se kroz vrata u maglu, iskreni u svojoj radosti, dobri u svojoj prijatnosti i veliki u svome spokojsstvu. To su nekakvi mali novinari što rade oko stvari, koja im nosi kruh i radost. Oni pišu po svima uglovima svih kavana, neumorno, povuceni, zatajeni, ma da znaju da ono što pišu ne će čitati zemljaci već stranci, jer i svako deriše ovdje zna što je u srpskim i što je u turskim rukama, što treba, što mora da se još oslobodi. To mu je ušlo u krv, u mozak, u dušu još od koljevke kada ga majka uspavljaše legendarnošćii kosovskih junaka, kade mu pričaše o pogibiji

Lazarove vojske na Kosovu, o Jug Bogdanu,
Majci Jugovića i devetero njenih džinskih sinova,
pa Beogradjanin radje, no svoje, čita tudje, a
naročito austrijske novine.

— Aha, gledajte, gledajte kako su se
„Pressi“ iskolačile oči od čuda — busa Vas netko
otraga i pokazuje novi broj „Neue Freie Presse“
sa uvodnikom, u kome se naivnošću nepismenihi
neupućenih austrijski cvijet inteligencije snebiva
nepojmljivim heroizmom srpskih trupa. — O-ho
tece još u nama krv Crnoga Djordja i tko to ne zna
teško njemu, teško njemu — nastavlja jednako
Vaš novi znanac, pa ako je to slučajno gostioničar
nosi pred Vama pite, šunke, čevapčiće, vino i
crnu. tursku, i zaklinje Vas da mu pričate o braći
tamo preko Drine: kako živu, je li im teško, što
misle, što rade.

Na kraju krajeva, od tolikih pitanja i u zbrici
bezbrojnih odgovora, zaboravite na tursku,
čevapčiće, vino, šunku, pitu, i gledate, gledate
toga dobrog čovjeka i ne možete, a da ga naglo
ne upitate:

— A kad ti, bre brate, pobježe amo iz
Dalmacije?!

I dok je, kako spomenuh, jedan dio Jugoslovena i Pijemonteza udario perom o ledinu i skinuo pušku sa klina, drugi dio ode velikom samozatajom po beogradskim bolnicama, da obavlja obične poslove oko ranjenik.

Ulazeći u jedan prekrcat tramvajski voz, nadjoh jednog od njih sa crvenim znakom križa. Stajasmo na nogama vis-a-vis, sučelice, nepoznavajući se. Tramwaj je treskao, vozeći, prenaglo, i mi se često sudarismo, šuteći obojica postojano. Ja sam ga upornoj kradom promatrao: ovratnik mu bijaše nevjerojatno zamazan, kravata nezavezana, kosa neočešljana, masna, razbarušena i cijelo odijelo, od kape do cipela, bijaše na njemu u najvećem neredu. Ali, što najviše upadaše u oči, bijaše njegovo porazno blijedo lice sa duboko upalim, grozničavo bolesnim očima.

Ne mogoh da izdržim njegovog pogleda i zapuših cigaretu.

Opazio je moje žigice Ćirila i Metoda.

— Vi ste Hrvat? — upita me dubokim, hrapavim glasom.

— Da — kimnuh.

— I došli ste vjerojatno da Vas prime kao dobrovoljca — nastavi nekim stranim, čudnim naglaskom, dok mu oko blijedomodrih usana zatreperi bolan, sarkastični ujedljiv' osmijeh, sićano i fino.

Volim čuti grama lelek pusti

I urlanje lavova svirepo. Nego osmeh umereni lepo s čovečijih tankih slušat usti pjevaše još Gjura Jakšić i mene je taj smješak zabolio žešće no šamar i uvrijedio jače no javna čuška. Odgovorih mu, uzdržavajući se teško da ne planem.

— Oprostite — proslijedi mekše i srdačnije — prevario sam se . . Jer vidite: po Beogradu lunja nekoliko mladih Ijudi, možda dobrih Ijudi, bez posla, plandujući, tražeći uzaludno da ih prime u komite . . Oni sanjaju. o herojstvu, o slavi, o mučeništvu, ne radeći pod nebom ništa, skićući se po krčmama i kavanama ... Ništa ne rade i traže slavu, patnje, muke ... A bolnice zaboravlju; zaboravljuju ovaj sitni, sitni, nezahvalni i nezapaženi rad, koji u ovome času znači mnogo, mnogo . . Ovo je rad ženski, ali skoro ravan svojom važnošću herojizmu muževa ... Te rane, te gnjojave, teške, krvave rane naših vojnika zasluzuju njege. ženske. milostive, tople . . Grozno je gledati te muke i biti bespomoćan, biti očevidac tih užasnih patnja i zavijanja i

nemoći pomoći... grozno je to .. A one oči, one vjerne, dobre, iskrene oči bolesnog i skrhanog junaka mole, mole, kunu, zaklinju...

Što dalje pričaše, glas moga neznanca bijaše iskreniji i bolećiviji, i lice njegovo izražavaše jednu izmorenost, iznurenost, prikritu teškom, tamnom sjenom očajne sjete i tuge.

Završio je raskomadano i beznadno žalosno:

— I što sam ih više njegovao, više sam ih zavolio te osvetnike, te heroje sa srcem 'od kamena i kruha ... Jedan umirući i izdišući u bunilu samo pjevuckaše, pjevuckaše, pjevuckaše ... kao od zime sva uzdrhtala ptičica na grani... kao golub ... kao golub ... taj jadnik i taj muž ... Htio sam da ostanem još i ovu noć, ali mi nijesu dali.. , tri noći nijesam sklopio oka... tijelo, mozak, duša sve mi je klonulo, smalaksalo ...

Rastasmo se kod Slavije.

On je sišao sa tramvaja spotičući se i zaplečući, a trotoarom teturaše kao pijanica.

Pa jesmo li dostojni mi da budemo sаплеменици Srba, mi što nemamo Kosova i što ih dan na dan, vrlo jeftinih, doživljujemo ?

Odlazim.

Šećem po Kalimegdanu sa jednim znančem, čekajući dok se na Savi pojavi ladja iz Žemuna. Sesta je u veče; sa sviju strana se svija gusta tama; stabla, gola i visoka, strše neganuto, mirno k širokom zvjezdanom nebu; tamno je, pusto i hladno; negdje kriči gavran, hrapavo i jezivo, dok se pustom i mračnom alejom ovijen tamom gubi i tone šutljivi par.

Sa verande gledamo na male, male treperive svjetiljke Beograda što se protegao u beskrajnost niz golemu rijeku po čijoj glatkoj i tihoj vodi plivaju i dršcu bezbrojne, neizmjerne svijetle i meke sjene i odrazi. Odozdo, s obale, dopire do nas uspavljivi šum kočija, tramvaja, automobila i vojnika i radnika, i dok jednoliko praskanje dasaka od nekuda nikako ne prestaje, muška, snažna pjesma jednako dršće, valovito se rastežući po zraku:

Skupiše se vojnici i djaaci
Da se Draga sa preestola zbaaci... I jače nego
prije dopro je do nas moćni prevratni glas:
E-ej, da se Draga sa-a
pre-estola
zba-a-aci . . .

Govorio sam :

— Što više dolazim, meni je teže u ovom
Vašem Beogradu. Sa svim njegovim toplim
prijemima i gostoljubivostima, on je meni tudj,
dalek i stran . . . Ovdje nema ništa što me zgraža i
revoltira. Ovdje i kralj govori hrvatski i posljedni
trhonoša govori srpski. Ovdje je sve čisto, narodao,
svijesno, i svijesno sve ovdje kao 11 pravoj ntrci ide
kulturnom usavršavanju. Mi nijesmo još na pragu
Kulture. Kulturan čovjek, može biti samo sloboden,
i samo sloboden narod spada u kulturu. Naša
Hrvatska što je više napučena ima sve manje ljudi.
Čovjeka što teži kulturi sa dušom, ne pamtim od
Antuna Starčevića, koji vidjaše Hrvata i tamo, gdje
ne bijaše Srba, od Eugena Kvaternika sa žigom Ra-
kovičke tragedije, od Matije Gupca sa ponosom
Boga i žeženom krunom razbojnika... Oh, kako mi
imamo malo ljudi i jpkd' ovdje ima previše! . . . /;

Sa obale je ciknulo zvonce zemunske ladje i glas je,
onaj muški, snažni, prevratni glas, zastrujio do nas za zadnji
put, čežnjivo, duboko:

Da se Draga sa pre-estola zbaci-i-i..

— Budite Hrvat — rekao je moj znanac, stišćući mi
desnicu.

Urednik, nakladnici administrator: Milostislav Bartulica,
===== Šibenik. ==

MIJO BUŽANČIĆ

NA NARODNOM TRGU

prodaja sitničarija,
znakova za-
stava, vrpca i
grbova za soko-
laše uz ostale
potrebštine za
putnike izletnike
i đake i. t. d.

SVOJ K SVOME!

♥
SIRITE „NAPREDNIJAK“

MIJO BUŽANČIĆ

NA NARODNOM TRGU.